

Sie stehlen
alle kleinen Schönheiten
unentwegt.

Da vam tudi mi ne bi ukradli *tistih malih nežnih stvari* in *vseh malih lepot*, tukaj končujem s še enim stavkom: sovražimo res lahko le tiste, ki so nam v imenu nacije ali demokracije sposobni vzeti vse naše majhne radosti, kakor nadaljuje pesnica, morje in srečo, zgodbe življenja, pismo in knjigo, na naši edini, neprestano isti poti, na poti v krogu, v starosti.

»Skupna sredina« oz. izkušnje, ki jih imamo različni ljudje enega jezika oz. ki jih postopoma pridobivamo podobni ljudje različnih jezikov kot pisatelji, bralci ali učitelji, književnost v medkulturnem

položaju še dodatno razširjajo. Medkulturna književnost morda ni vedno estetsko, kanonsko pomembna, je pa zato etično: njena, naša *medkultura* je vedno več kot književnost, umetnost sama: ustvarjanje človeku udobne in medsebojno zaupljive, prijazne *sredine*, okolja, domovine/ekovine.

O teoretični plasti medkulturne književne slovenistike bodo zainteresirani bralci našli več v moji razpravi *Književnosti kao druge/strane*, ki bo objavljena v opatijskem zborniku med prispevki s Tretjega hrvaško-slovenskega slavističnega srečanja.

Zvonko Kovač
Univerza v Zagrebu
zkovac@ffzg.hr

Medkulturne vsebine v slovenskem jezikoslovju

Na koprski slovenistiki, kjer delujem, dajemo velik poudarek razumevanju jezikovnih, literarnih idr. kulturoloških posebnosti večkulturnih okolij, še posebej slovenskih obmejnih področij. Prav tako se že vrsto let intenzivno ukvarjamo s področjem slovenščine kot drugega/tujega jezika, tako raziskovalno kot pedagoško. Izhajajoč iz geografske umeščenosti Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem v prostor kulturnega stika med Alpami in Jadranom, je namreč obravnava medkulturnih vsebin že od samega začetka specifična čisto vseh študijskih programov te fakultete. Številni predmeti in moduli se z različnih vidikov lotevajo medkulturnosti, ki torej ne pomeni nečesa novega in tudi ne nečesa, kar bi se rodilo z Evropskim letom medkulturnega dialoga ter izginilo skupaj z njim. Na osnovi dolgoletnega ukvarjanja s to tematiko na jezikoslovnem

področju sem prepričana, da teoretska opredelitev tega pojma pomaga tudi k bolj poglobljeni in usmerjeni obravnavi različnih medkulturnih vprašanj, kar bom skušala pokazati na primeru obravnave medkulturnih vsebin v okviru različnih smeri slovenskega jezikoslovja s posebnim poudarkom na didaktiki slovenskega jezika. Izčrpnije utemeljitve lahko najdete v članku *Medkulturna slovenistika – realnost ali izziv?* (Mikolič 2004b).

Ko govorimo o medkulturnem vidiku na jezikoslovnem področju, gre najprej za to, da jezik opazujemo v neposredni odvisnosti od kulture oz. različnih kultur. Hkratno opazovanje jezika in kulture pa seveda ni usmeritev zgolj sodobnega jezikoslovja. V bistvu lahko govorimo o neprekinjenem zavedanju jezikoslovcev o družbeni determiniranosti jezikovnega

razvoja in rabe vsaj od Humboldta v 19. stoletju dalje. Kljub temu v razvojnem loku jezikoslovne vede obstajajo krajša ali daljša časovna obdobja, ki predstavljajo določeno zastranitev z vidika spoznanj o tesni povezanosti jezika in kulture. Tako je npr. strukturalno jezikoslovje 20. stoletja izkazovalo manjše zanimanje za družbene okoliščine jezikovne rabe, prav tako pa so pragmatiki v 80. letih istega stoletja, čeprav prepričani o vpetosti jezika v družbeni okvir, v svojih hotenjih pokazati na univerzalna sporazumevalna načela (Griceova teorija konverzacije) ali univerzalen princip vljudnosti (Brown-Levinsonova teorija vljudnosti), zanemarili specifične lastnosti posameznih kultur.

In prav za to gre danes, v tem je bistvena razlika med opazovanjem povezanosti jezika in kulture nekoč in danes. Zaradi vse bolj intenzivnih stikov med jeziki in kulturami v sodobni družbi mora biti tudi naše razumevanje prave narave tega stika vse globlje. V okoliščinah pogostih in tesnih jezikovnih in kulturnih stikov je torej pomemben globok razmislek o specifikah različnih kultur, ki se ne kažejo le skozi različna pragmatična pravila in vzorce obnašanja, pač pa se odražajo tudi v samem jeziku, in to na različnih jezikovnih ravneh. Ta pristop pozna **medkulturna pragmatika**, še posebej smer, ki jo je uveljavila Wierzbicka, poljsko-avstralska jezikoslovka, kjer gre za kontrastivno analizo različnih jezikov hkrati na semantični in pragmatični ravni, saj se pri jezikovnem sporazumevanju hkrati z leksikalnimi in besedilnimi udejanjajo tudi pragmatični pomeni (Wierzbicka 2003). V tem okviru se velika pozornost posveča konverzacijskemu slogu in ilokucijski sili oz. vplivanski vlogi v jeziku, ki se zelo razlikujeta od kulture do kulture; v zadnjih letih je nastalo tudi nekaj tovrstnih analiz za slovenski jezik.

Predvsem semantiki in globinski povezanosti le-te s t. i. duhom nekega naroda ali narodnim značajem pa se posveča **kognitivno jezikoslovje**, ki je ravno tako

vse bolj prisotno tudi v slovenistiki. Iz podobnih izhodišč v zadnjem obdobju izhaja tudi slovenistična **frazologija**, ki se vse bolj ukvarja s kulturnim ozadjem frazemov.

Seveda obstaja nevarnost, da pride pri interpretaciji kulturnih vrednot in simbolnih družbenih pomenov do poenostavitve ali prenađenih posplošitev. Vendar pa se takšnim pristopom zaradi njihove vznemirljivosti in družbene pomembnosti jezikoslovje vsekakor ne sme izogibati, pač pa mora razvijati takšne analitske metode in orodja, ki omogočajo metodološko natančnost in spoznavno utemeljenost. Takšne metode vse bolj razvija **korpusno jezikoslovje**, ki s sodobnimi jezikovnimi tehnologijami, predvsem večjezičnimi besedilnimi korpusi, omogoča statistično značilne analize in medjezikovne primerjave jezikovnega gradiva, na osnovi katerih lažje in bolj utemeljeno sklepamo tudi na kulturno ozadje jezikovnega izraza.

K podobnim metodam se zatekajo tudi bolj tradicionalne jezikoslovne vede, ki preučujejo jezik v stiku, kot npr. **kontrastivna slovnica**, **kontaktno jezikoslovje**, **teorija prevajanja**, saj lahko prav na tej osnovi medkulturne vsebine obravnavajo bolj poglobljeno kot sicer.

Namen poznavanja kulturnega ozadja jezikovnega izraza pa ni zgolj znanstvene narave, pač pa tudi čisto pragmatične in didaktične. Namreč, če želimo biti učinkoviti v medkulturnem sporazumevanju, se moramo zavedati tudi kulturno pogojenih vzorcev jezikovnega obnašanja. Sledeč nekaterim tujim teoretikom (npr. angleškemu jezikoslovcu Michaelu Byramu), so ti tudi v slovenskem prostoru v ospredju zanimanja **študijev medkulturne komunikacije**.

Zavedanje o kulturnih razlikah tako postaja osnovni element t. i. medkulturne sporazumevalne zmožnosti, zato ni naključje, da so se medkulturni vidiki najprej

začeli vključevati v pouk tujega jezika, in ne materinščine, in je nanje najprej bila pozorna **didaktika drugega/tujega jezika**. Toda tudi tu so se pristopi k obravnavi kultur/e in doseganju medkulturne kompetence razvijali postopoma.

Tako tudi v okviru didaktike tujih jezikov ugotovitvam o pomenu kulturoloških vsebin pri poučevanju in usvajanju tujih jezikov sledimo že od antike dalje, prav tako so v novejšem obdobju na potrebo po upoštevanju kulturnega zaledja nekega jezika pri njegovem poučevanju opozarjali že v 50., 60. letih prejšnjega stoletja. Vendar pa je tedaj šlo v glavnem samo za »učenje civilizacije« ali spoznavanje zgodovine, običajev, literature idr. umetnosti ciljne kulture. V okviru t. i. komunikacijske metode oz. metode jezikovne kopeli v didaktiki tujega jezika, ki se je tedaj začela razvijati in marsikje prevladuje še danes, se je namreč upoštevala zgolj kultura ciljnega jezika.

Spričo intenzivnejšega soočanja kultur in jezikov se je v sodobnem svetu v okviru tujejezikovnega pouka porodila potreba po neposrednem stiku oz. primerjanju ciljnega (drugega/tujega) z izhodiščnim (prvim) jezikom in kulturo, tj. po prisotnosti medkulturnih vsebin na globlji ravni. V tem primeru govorimo o medkulturni vzgoji, kritični zavesti, raziskovalnem pristopu pri poučevanju drugega/tujega jezika (Byram 1997), pri čemer se posebej izpostavlja pozitivno vrednotenje in sprejemanje različnih kultur oz. podobnosti in razlik med njimi.

Najglobljo medkulturno ozaveščenost pa zajema medkulturna kompetenca, ki predvideva tudi razumevanje kulturno pogojenih mest, do katerih prihaja ob stiku dveh jezikov. Gre za medkulturno občutljive točke v drugem/tujem jeziku (Strancar 2000), ki vsebujejo splet asociacij in konotacij, ki jih govorec ne pozna v prvem jeziku. Ta mesta, kjer je tveganje za spodrsrljaj v komunikaciji večje, se pojavljajo

predvsem na leksikalni ravni, na ravni govornih dejanj, tj. ubeseditve vplivanjske vloge jezika, in konverzacijskega stila (Agar 1994: 231–237).

Če povzamemo, lahko torej medkulturna kompetenca obsega zgolj poznavanje kulturnih tradicij in običajev oz. navad neke jezikovne skupnosti, lahko gre globlje do kritičnega razmisleka o izhodiščni in ciljni kulturi, ki se upošteva tudi v načinu komunikacije s predstavniki ciljne kulture, najglobljo medkulturno zmožnost pa predstavlja poznavanje razlik v jezikovnih sredstvih izhodiščnega in tujega jezika, ki so posledica kulturnih razlik. Ta spoznanja tujih in slovenskih teoretikov vedno bolj vključuje tudi didaktika slovenščine kot drugega/tujega jezika, prav tako pa se upošteva tudi pri poučevanju tujih jezikov na Slovenskem. Usmerjenost k oblikovanju čim globlje medkulturne sporazumevalne zmožnosti pri poučevanju tujega jezika pomeni namreč predvsem prizadevanje za doseganje čim boljše usposobljenosti učenca za uspešno sporazumevanje v medkulturnih položajih, hkrati pa so ti pristopi lahko pomembna motivacija za učenje samega jezika.

Podoben namen ima povezovanje vsebin drugih/tujih kultur z elementi prvega jezika pri poučevanju le-tega, kar bi morala upoštevati tudi **didaktika maternega/prvega jezika**. Tako vključevanje primerjav slovenskega jezika in kulture (predvsem literature) z drugimi jeziki in kulturami pri pouku slovenskega jezika kot materinščine ne pomeni zgolj spoznavanje tujih kultur, pač pa predvsem ozaveščanje slovenskih kulturnih in jezikovnih posebnosti. Spoznanja socialne psihologije in sorodnih družboslovnih ved namreč govorijo o tem, da se šele ob soočenju z drugo identiteto intenzivneje zavemo lastne (prim. Ule 1999). To je še posebej relevantno za mlado populacijo, za katero tudi nekatere raziskave v slovenskem prostoru (Mikolič 2004a) ugotavljajo, da svojo narodno pripadnost doživlja za razliko od starejših generacij brez posebnega čustvenega naboja in jo jemlje kot

implicitno sestavino vsakdanjega, predvsem lokalnega delovanja. Zanj se mladi jasno izrekajo le v situacijah, ko presodijo, da je to potrebno; to pa so predvsem položaji medkulturnega soočenja, kar pomeni, da se mladi zavedo svoje narodne identitete predvsem ob neposrednih stikih z drugimi kulturami. Še posebej je to pomembno, ko so v razredu učenci različnih ali celo dvojnih, trojnih narodnih identitet.

In zato, če želimo doseči enega od ciljev pouka slovenskega jezika, omenjenega v učnem načrtu, tj. oblikovanje narodne in državljanske zavesti, se moramo mladim približati predvsem s povsem »življenjskimi« vsebinami. Naj bodo sicer pritegnjeni tudi čustveno, pa vendar narodne kulture ne gre olepševati in prikazovati samo njenih »herojskih« trenutkov ali nekaterih pomembnih osebnosti kot nedotakljivih ikon, pač pa tudi njene oz. njihove bolj temne plati izkoristiti za razmislek, ob katerem si bodo mladi lahko oblikovali vizije za prihodnost. Predvsem pa je potrebno mlade soočiti s pozitivnimi in negativnimi potezami narodove kulture zelo jasno in argumentirano. Prav medkulturne primerjave pa dajejo celo kopico dobrih iztočnic za argumentirano razpravo.

K takšnemu ozaveščenemu pristopu do prve in drugih kultur lahko pri pouku slovenščine veliko prispeva osvetlitev kulturno posebnosti slovenskih in tujih literarnih besedil ali literature, ki je že po nastanku na meji več kultur. Tudi pri obravnavi jezikoslovnih vsebin pri pouku slovenščine bi medkulturni pristop, tj. primerjava določenih potez slovenskega jezika z lastnostmi drugih jezikov, ob tem, da bi pomenil učinkovito učno motivacijo, lahko omogočil pri učencih globlji uvid v zakonitosti jezikovnega razvoja in delovanja, uzavestil posebnosti slovenskega jezika in njihov pomen ter hkrati razvijal medkulturno sporazumevalno zmožnost.

Podrobnejša analiza naše pedagoške prakse bi najbrž pokazala, da se marsikateri

od omenjenih ali podobnih pristopov v razredih na vseh ravneh izobraževanja že uporablja, vendar pa na drugi strani sami učitelji slovenščine povedo, da so v razredu velikokrat nemočni, ko se soočajo z vprašanji različne ravni sporazumevalne zmožnosti v slovenskem jeziku kot posledico različne kulturne oz. narodne pripadnosti učencev in s spremljajočimi predsodki, ki so stalnica medsebojnih odnosov v takšnih razredih. Tudi zato, ker slovenski prostor postaja vse bolj večkulturn in takšni razredi niso le osamljeni primeri, ker je ta problematika že od nekdaj aktualna, a premalo upoštevana na obmejnih, etnično mešanih območjih v Sloveniji in za njenimi mejami in ker se slovenska kultura v različnih oblikah sooča s tujimi kulturami v okviru evropske in širše mednarodne skupnosti, je medkulturne pristope v jezikoslovju vsekakor potrebno tudi v prihodnje načrtno raziskovati, jih razvijati in prenašati v prakso.

Literatura

Agar, Michael, 1994: *The Intercultural Frame. Int. J. Intercultural Rel.*, Vol. 18, No. 2. Elsevier Science Ltd. 221–237.

Byram, Michael, 1997: *Teaching and assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon etc., Multilingual Matters Ltd.

Mikolič, Vesna, 2004a: *Jezik v zrcalu kultur*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Mikolič, Vesna, 2004b: *Medkulturna slovenistika – realnost ali izziv?* Stabej, Marko (ur.): *Moderno v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 37–47.

Strancar, Darja, 2000: *Medkulturno občutljive točke v velevanju*. Štrukelj, Inka (ur.): *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje. 201–217.

Ule, Mirjana (ur.), 1999: *Predsodki in diskriminacije*. Zbirka Alfa 1/99. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Wierzbicka, Anna, 2003: *Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*. Second edition. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Vesna Mikolič
Univerza na Primorskem
vesna.mikolic@fhs.upr.si

Medkulturna slovenistika na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in na tujih univerzah

Medkulturnost je termin, ki se je zelo pogosto uporabljal prav v letu 2008 kot letu medkulturnega dialoga. S stališča gradnje evropske zavesti kot nove identitete v »novi« Evropski uniji izgleda medkulturnost novejši pojav, saj zaobsega prepletanje in součinkovanje kultur starih in novonastalih oz. družbenopolitično spremenjenih držav. V podobnem položaju se je znašla tudi večkulturnost, ki želi prav v kontekstu nove evropske zavesti delovati kot nekaj popolnoma novega v smislu prepoznavnega pečata porajajoče se evropske skupnosti.

Medkulturnost, večkulturnost in nadnacionalnost so mogoče termini novejšega datuma, ne označujejo pa ničesar pretresljivo novega. Ker Slovenija že od vsega začetka živi v stiku z drugimi kulturami in z njimi razvija medkulturni dialog, je njena vpetost slovenskega jezika, literature in kulture v širši mednarodni prostor nekaj samoumevnega in ne le posledica omenjenih novejših (največkrat modnih) terminov. Podobno mišljenje odraža tudi novi predmetnik bolonjskega programa na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete v Ljubljani, v katerem ne boste našli predmetov z nazivi medkulturnost ali večkulturnost, čeprav bodo raziskovali slovenski jezik, literaturo in kulturo tudi v tej smeri.

Kako je sožitje različnih kultur že tradicionalno vključeno v delovanje slovenistike, bi radi ponazorili s predstavitvijo programa Slovenščina na tujih univerzah (STU), ki deluje v okviru Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik na Oddelku za slovenistiko Filozofske

fakultete Univerze v Ljubljani, povezuje pa vse slovenistike v Sloveniji in izven nje. V okviru tega programa se namreč vzpostavlja mreža lektoratov in študijev slovenščine, vodi in povezuje njihovo delovanje ter navezuje stike z učitelji in tujimi univerzami s slovenističnimi študijskimi programi. Program STU skrbi za stalno izobraževanje in izpopolnjevanje učiteljev, pripravlja in obnavlja učna gradiva, vzpostavlja povezave med univerzitetnimi slovenistikami po svetu in diplomatskimi predstavništvi ter drugimi institucijami v tujini. Lektorati in študiji slovenščine delujejo na 55¹ univerzah po svetu, na 23 evropskih univerzah v tujini si lahko študentje pridobijo tudi diplomo iz slovenščine in nadaljujejo s študijem slovenščine na podiplomski stopnji. Število se vsako leto povečuje, tako da na univerzah v tujini na različnih zahtevnostnih stopnjah letno študira ali se uči slovenščine preko 1700 študentov. Študentom slovenščine se v lektoratih v vse večjem številu pridružujejo tudi študenti drugih predmetnih področij, ki so s slovenščino zaradi spremenjenih družbenopolitičnih razmer in vstopa Slovenije v Evropsko unijo v pogostejšem stiku ne le v Sloveniji, ampak tudi v svojih

¹ Beograd, Bern, Bielsko Biala, Bratislava, Brno, Bruselj, Budimpešta, Buenos Aires, Bukarešta, Celovec, Cleveland, Dunaj, Gdansk, Gent, Göteborg, Gradec, Hamburg, Katovice, Krakov, La Plata, Lakeland, Lawrence, Leiden, Lizbona, Lodž, London, Louvain-la-Neuve, Lviv, Moskva, München, Neapelj, Nitra, Nottingham, Novi Sad, Padova, Pardubice, Pariz, Perm, Praga, Regensburg, Rim, Sankt Peterburg, Skopje, Sofija, Sombotel, Tokio, Trst, Tübingen, Varšava, Videm, Vilna, Würzburg, Zadar, Zagreb.